

BELGICKÝ ZÁKAZ ZAKRÝVÁNÍ OBLIČEJE - OCHRANA SVOBODY A DŮSTOJNOSTI SPOLEČNOSTI, NEBO PORUŠENÍ SVOBODY PROJEVU VYZNÁNÍ?

DANIEL BACHO

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Autor se v tomto příspěvku zabývá belgickým zákonem z dubna 2010, který zakázal na veřejných místech zahalování obličeje. I přes argumentaci o ochraně společnosti, dochází zde pravděpodobně k diskriminaci žen, které dle muslimských tradic zahalují na veřejnosti zcela své tělo, a nosí tzv. burku neboli niqáb. Cílem tohoto příspěvku je postavit proti sobě snahu evropských států v posledních letech zasahovat do náboženských svobod občanů a svobodu těchto náboženských menšin na projev svého náboženského vyznání. Právo se zde zdá být prostředkem vytlačování náboženských tradic namísto plnění důležité role jejich ochrany.

Key words in original language

Diskriminace, právo na svobodu vyznání, právo na projev vyznání, práva muslimských žen.

Abstract

In this article, the author deals with the Belgium law enacted in April 2010, which banned covering the face in public. Even there was reasonable argumentation about the protection of society, there is probably gross violation of rights of Muslim women, who are requested to cover their whole body in public and wear so-called burqa or niqab. The aim of this article is to confront the legal effort of some European states to control the exercise of freedom of religion and on the other-side the freedom of religion and its practice itself. The law seems to be a mean of crushing religious traditions instead of fulfilling its role to protect these values.

Key words

Discrimination, freedom of religion, freedom to manifest religion, rights of muslim women.

Úvod

Svoboda vyznání a jeho projevů navenek je jedním ze základních lidských práv uznávaných jak českým, tak i mezinárodním právem. Jedním z možných projevů ze strany muslimských žen je zahalování částí těla, tak jak si to žádá náboženská tradice. Nejortodoxnějším z těchto pravidel je nutnost zakrývat celé tělo včetně obličeje do tzv. burky neboli niqábu.

Belgie v dubnu tohoto roku přijala zákon, který, mimo festivalovou sezónu, zakazuje občanům zahalovat si na veřejných místech obličej. Cílem tohoto zákona je, dle vyjádření zákonodárců, ochrana společnosti před kriminalitou na ulicích a ochrana samotných práv žen. V Belgii existuje okolo 200 muslimských žen, které se dle tradice halí od hlavy až k patě a tímto předpisem byly postaveny mimo zákon a hrozí jim tak peněžité postihy pokaždé, když vyjdou na ulici.

Cílem tohoto příspěvku je analýza rozporu svobody náboženského vyznání a svobody jeho projevu s ochranou společnosti před anonymní kriminalitou a před potlačováním práv žen. Autor zde proti sobě staví deklarované cíle tohoto zákona a dopady, které mohou potenciálně ve společnosti způsobit.

Jaké jsou opravdové cíle belgického zákona? Je snaha o vytlačování náboženských symbolů důsledkem sekularizace společnosti či jejího strachu z jiných kultur? Má národní právo regulovat míru oblečení občanů? Nejde zde přeci jen o diskriminaci menšin?

Autor se v tomto příspěvku dotýká i pravděpodobnosti možného zásahu evropského soudnictví a bude se zabývat možnými argumenty, které by v případném projednávání u mezinárodního soudu, mohly být vzneseny. V souvislosti s touto analýzou se autor pokouší o shrnutí dosavadní judikatury v tomto ohledu.

Autor tohoto článku přiznává, že tento článek nerepresentuje detailní analýzu muslimských symbolů a jejich významu v islámu. Na problematiku muslimských symbolů je zde nahlíženo z právního, resp. lidskoprávního pohledu.

Pravidla zahalování v islámu

Zahalování není ve světě výsadou pouze islámu. Některé prvky můžeme pozorovat v křesťanství, judaismu, či v náboženství staré Persie. Od 8.století je doložena povinnost byzantských žen zakrývat si obličej na veřejnosti¹. Tento zvyk převzal muslimský svět během své expanze na tehdejší Blízký Východ.

Jednotlivé formy zahalování se liší dle toho, které části těla spadají pod pojem awrah, tj. část těla, která má být dle koránu zakryta. Při analýze problematiky zahalování je třeba rozlišovat tři stěžejní pojmy *hijáb*, *niqáb* a *burka*. Hijábem se zakrývá veškerá část ženského těla s výjimkou obličeje a rukou od zápěstí. Jak je vidno na ilustracích na této stránce jedná se v podstatě o muslimský šátek kryjící všechny části hlavy kromě obličeje. Hijáb je v muslimském světě všeobecně uznáván a v tradičních islámských

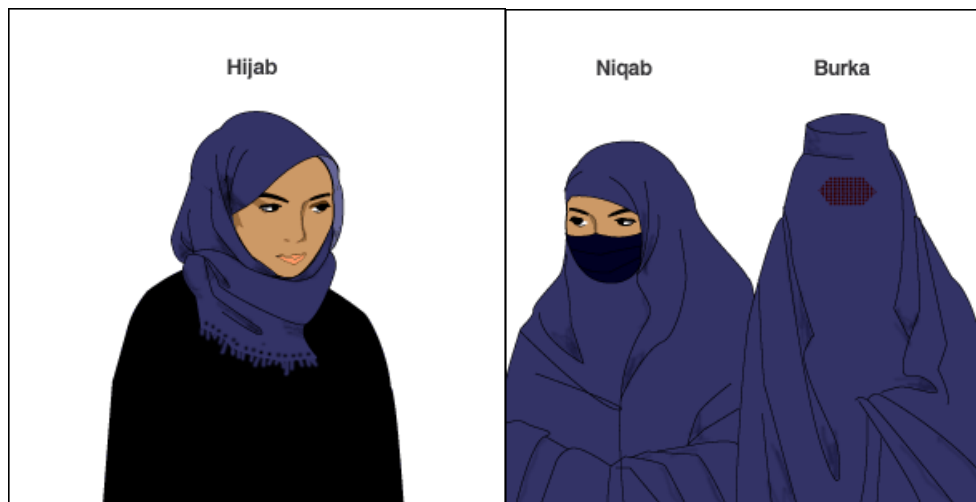
¹ Spuler, Bertold. The Muslim World, A Historical Survey: The Age of the Caliphs. Trans. F.R.C. Bagley. Leiden: E.J. Brill, 1995; Introduction

zemích jako je Saudská Arábie či Irán je také vynucován zákonem. Vedle právního donucení můžeme v některých zemích pozorovat i donucení společenské, kdy je nepřijatelné odkrývat awrah na veřejnosti pod tlakem samotného okolí. Z historie jsou známé i extrémní případy společenského donucení. Při první palestinské intifádě v roce 1987 byly muslimky, které na protest proti extrémistické politice hnutí Hamas odkládali své šátky, verbálně i fyzicky napadány².

Niqháb má za účel chránit na veřejnosti ženský obličej před pohledy *namahramů*³ a oprostít tak ženu od obav o její vzhled. Jak je patrné z ilustrace, jde o šátek, který zakrývá většinu obličeje s výjimkou místa na oči. Dle některých učenců je povinností, ale spíše se lze setkat s názorem, který považuje nošení niqhábu pouze za chvályhodný a bohulibý čin⁴.

Burka je naproti předchozím dvěma složená z jednoho závoje zakrývajícího zcela ženské tělo a pro viditelnost je opatřena sítkou ve výšce očí. Tento typ závoje je užíván v silně ortodoxních muslimských oblastech a je vyžadován muslimským hnutím Saláfí, které zakazuje jakékoliv obnažení ženského těla na veřejnosti.

Výše zmíněné formy zahalování a jejich užívání se liší dle oblasti, vlivu islámu či jeho odnoží na společnost. Zatímco burka je téměř výhradně výsadou Západního Pákistánu a Afghánistánu, v Evropě můžeme vysledovat značné uvolňování v pravidlech zahalování i u relativně nejliberálnějšího hijábu.

2 Docházelo i k sexuálnímu násilí a v nejtrénějších případech je doloženo i kamenování provinivších žen.

3 Kdo je namahram bude vysvětleno dále v textu použitou citací z Koránu

4 Tato tradice pochází z islámce nauky o životě Mohammeda , kde všechny ženy prorka měly zakrytý obličej.

Co nakazuje Korán

Na následujících řádcích se autor pokouší o nástin náboženského pozadí zahalování obličeje a pokouší se odpovědět na otázku, zda je zakrývání obličeje předepsáno islámským právem a zda je podmíněno nábožensky či historicky.

Problematické je již definování pojmu islámské právo neboli Šaría. O islámském právu je známo, že je roztrženo do různých názorových proudů a pramenů práva. Základním pramenem je svatá kniha Korán neboli přímá slova Mohammeda doplněna o Sunnu neboli svědectví jiných o slovech a skutcích Proroka. Pokud není v těchto pramenech nalezeno řešení právní otázky přichází na řadu konsenzus neboli islámská tradice. Zde hraje velkou roli zvykové právo jednotlivých islámských komunit a také právní výklady islámských učenců a znalců práva. Tyto tři prameny bývají někdy v literatuře doplněny také o analogii, kterou mohou použít soudci a teoretici islámského práva při řešení právem ještě neupravené otázky.

Při výzkumu islámských pramenů práva podařilo se autorovi tohoto článku identifikovat některé pasáže, které by při široké interpretaci mohly sloužit jako právní základ pro povinnost muslimských žen zakrývat si obličej. Prvním z nich je v knize Al-Ahzáb, která je součástí Koránu:

„Proroku, řekni manželkám svým, dcerám svým i věřícím ženám, aby přitahovaly k sobě pláště kolem svých těl. A toto bude nejvhodnější k tomu, aby byly poznány a nebyly uráženy. A Bůh je odpouštějící, milostivý.“

Svatý Korán - Al-Ahzáb, verš 33:59

Tento verš, dle názoru autora, nařizuje ženám zahalovat svá těla, ale také nastiňuje, i když jen marginálně, důvody pro takové konání. Více detailněji tuto praxi popisuje vybraná část knihy Surah:

„[.]A řekni věřícím ženám, aby cudně klopily zrak a střežily svá pohlaví a nedávaly na odiv své ozdoby kromě těch, jež jsou viditelné. A nechť spustí závoje své na řadra svá. A nechť ukazují své ozdoby jedině svým manželům nebo otcům nebo tchánům nebo synům nebo synům svých manželů nebo bratrům nebo synům svých bratrů či sester anebo jejich ženám anebo těm, jimž vládne jejich pravice, nebo služebníkům, kteří nemají chůlce, anebo chlapcům, kteří nemají pojem o nahotě žen. A nechť nedupou nohama, aby lidé postřehli ozdoby, které skrývají. A konejte všichni pokání před Bohem, ó věřící, snad budete blažení!“

Svatý Korán – Surah, verš 24:31

Zde podtržená slovní spojení se považují za pramen povinnosti muslimských žen zahalovat ozdobné části těla, kterými dle některých může být i obličej. Interpretace těchto pojmů je nejednotná a islámské právo se

vyznačuje tím, že zde absentuje jakýkoliv orgán oprávněný sjednocovat roztržité výklad práva.

Ambicí tohoto článku ovšem není interpretovat tyto pojmy a analyzovat, zda a do jaké míry jsou dle islámské tradice muslimské ženy povinny zahalovat obličej či jeho části⁵. Jak již bylo výše zmíněno, v muslimském světě existuje nespočet přístupů k této problematice, ale co se jeví jako podstatné pro následný výklad je fakt, že zakrývání a zahalování patří u muslimských žen neodmyslitelně k náboženské tradici praktikované již od období samotného formování islámu.

Regulace projevů vyznání v Evropě

V posledních několika letech a obzvláště v posledních měsících můžeme pozorovat snahy některých západoevropských států o regulaci vystavování náboženských symbolů a zakrývání obličeje. Důvody pro tato opatření se různí. Ať se jedná o myšlenku úplné sekularizace společenských vztahů, ochranu před anonymní kriminalitou, nutnost identifikace osob či ochrana práv žen, je třeba analyzovat, zda jsou tyto důvody dostatečné pro tak zásadní zásah do svobod jednotlivce.

- Tunisko:

Ač je v Tunisku oficiálně přes 98% obyvatelstva muslimského vyznání, prohlašuje se za čistě sekulární stát. Již od roku 1981 je zákonem zakázáno nosit jakékoliv náboženské či sektářské symboly ve veřejných budovách a od roku 2006 byl tento zákaz rozšířen i na některá veřejná místa.

- Turecko:

Turecko je dalším příkladem sekulárního státu, jehož drtivá většina obyvatel je muslimského vyznání. Situace zde ovšem byla o mnoho dramatičtější než ve výše zmíněném Tunisku. Prvním zákazem týkajícím se náboženských symbolů byl zákon o zákazu nošení šátků zakrývajících vlasy a obličej pro státní úředníky z roku 1960. V roce 1997 byl tento zákaz rozšířen i na veřejné budovy a dokonce i pro studenty státních universit. Je obtížné odhadnout, jaké jsou důvody pro tak striktní politiku v zemi, kde je muslimský šátek odnepaměti součástí ženského oděvu. Může zde být snaha o přiblížení se evropským standardům v dlouhodobé snaze o vstup do

5 Pro detailnější studii např.: A Look at the Wearing of Veils, and Disputes on the Issue, Across the

Muslim World, INT'L HERALD TRIB., Oct. 31, 2006, <http://www.iht.com/articles/ap/2006/10/31/africa/MEGENMideastVeilGlance.php>.nebo Mohamed Baianonie, Imam, Friday Speech Delivered at the Islamic Center of Raleigh, N.C. (15. února 1988), <http://islaml.org/khutub/Hijab.htm>.

evropských integračních struktur⁶. Dalším důvodem může být o snaha o napodobení francouzského demokratického pojetí sekulárního státu (Laïcité-vysvětleno níže) pojmem *Laik*. Toto pojetí ovšem bylo převážně inkorporováno po vojenském puči v roce 1980, což ve svém důsledku nemůže být považováno za demokratický proces vycházející z vůle tureckého lidu.

Zákon o vysokých školách, zakazující nošení šátku byl v roce 2008 novelizován ve prospěch studentů a jejich práva na svobodnou volbu, zda nosit šátek či nikoliv. Tato novela byla ovšem po protestech sekularistických hnutí zrušena Ústavním soudem jako protiústavní a porušující zásadu laik. Soud se, tomto případě dosti neobratně⁷, opíral i o judikát Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) ve věci Sahin proti Turecku⁸, ve kterém se ESLP vyjádřil pro soulad tureckého zákazu na vysokých školách s Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva).

Turecko se tak, dle názoru autora, řadí mezi země, které na základě nedemokraticky prosazených pravidel prohlašovaných za základy demokratického sekulárního státu, pravděpodobně diskriminuje velkou část svých obyvatel ženského pohlaví ve výběru vzdělání a následně i výběru zaměstnání, kdy jsou ženy nosící šátek vykazovány ze škol a diskriminovány v přístupu k zaměstnání ve státní sféře⁹.

- Francie:

Ve Francii žije více než 5 miliónů Muslimů a zahalování je tématem politických i veřejných debat již od roku 2004, kdy byl přijat zákon o zákazu nošení symbolů vyjadřujících náboženskou příslušnost na státních školách (tzv.šátkový zákon)¹⁰. Tento zákon vychází z francouzského pojetí sekularismu *laïcité*, které bylo silně ovlivněno osvícenskými myšlenkami.

6 Turecko se mimojiné stalo signatářem Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod v roce

7 Turkey: Constitutional Court Ruling Upholds Headscarf Ban, HUM. R.WATCH, June 5,2008,<http://www.hrw.org/en/news/2008/06/05/turkey-constitutionalcourt-ruling-upholds-headscarf-ban>.

8 Rozsudek ESLP z 10. listopadu 2005, Sahin proti Turecku, stížnost č. 44774/98.

9 Human Rights Watch, Memorandum from Human Rights Watch to the Turkish Government on Human Rights Watch's Concerns with Regard to Academic Freedom in Higher Education, and Access to Higher Education for Women who Wear the Headscarf 27 (29.06. 2004), <http://www.hrw.org/legacy/backgrounder/ecalturkey/2004lheadscarf-memo.pdf>

10 Loi n° 2004-228 du 15 mars 2004 encadrant, en application du principe de laïcité, le port de signes ou de tenues manifestant une appartenance religieuse dans les écoles, collèges et lycées publics

Toto pojetí striktně rozděluje veřejnou moc a náboženství, které je dle laicité dogmatické a netolerantní¹¹.

V březnu 2004 vstoupil ve Francii v platnost zákon zakazující studentům veřejných škol nošení jakýchkoliv viditelných náboženských symbolů¹². Tento zákaz se vztahoval zejména na muslimské šátky a židovské jarmulky, jelikož Francie má nejpočetnější zastoupení těchto minorit v Evropě. V následujících měsících docházelo k častým konfliktům, kdy si studentky na protest nechávaly šátky při vstupu do škol, kde se setkávaly s tlakem, aby se přizpůsobily. Mnoho muslimských studentek tak dobrovolně zamířilo do soukromých islámských škol¹³. Po několika měsících a většinu počtu exemplárních vyloučení či přerázení se situace uklidnila. K tomu pomohl částečně i ESLP, který ve věci *Dogru proti Francii*¹⁴ judikoval soulad tohoto zákazu se svobodou vyznání.

Na počátku května roku 2010 vydal parlament jednomyslně resoluci vyzývající k netoleranci zakrývání obličeje na veřejnosti a dokonce označil niqáb a burku za veřejnou urážku národních hodnot důstojnosti a rovnosti. V současné době je v parlamentu vypracováván zákon zakazující tyto formy zahalování obličeje. V neprospěch tohoto zákona se vyjádřila Státní Rada¹⁵, která varovala před snadnou napadnutelností tohoto zákona, jak u francouzských, tak i mezinárodních institucí a poukázala na rozpor i s ústavně zaručenými právy¹⁶.

- Belgie

Belgie trpí v první polovině roku 2010 značnou názorovou roztříštěností a v posledních měsících i politickou krizí, avšak na jednom tématu se očividně shoduje celá politická reprezentace a většinová společnost. Tímto tématem je vytlačování muslimských forem zahalování z belgických ulic a veřejně přístupných míst.

Již od počátku roku 2006 začala některá belgická města vydávat vyhlášky zakazující zahalování na veřejnosti. Docházelo jen k zanedbatelným

11 Dominique Custos, *Secularism in French Public Schools: Back to War? The French Statute of March 15, 2004*, 54 AM. J. COMP. L. 337, 345-46 (2006).

12 Zákon stanovuje: „Na veřejných základních a středních školách je studentům zakázáno nosit jakékoliv náboženské symboly či oblečení, kterými viditelně projevují jejich vztah k náboženství. [...] [překlad autora].“

13 Jiří Sládek: *Muslimské šátky straší Evropu*, Euroskop <http://www.euroskop.cz/38/6126/clanek/muslimske-satky-strasi-evropu>.

14 Rozsudek ESLP ze 4. prosince 2008, *Dogru proti Francii*, stížnost č. 27058/05

15 Counceil d'Etat

16 Counceil d'Etat: *Étude relative aux possibilités juridiques d'interdiction du port du voile intégral*; <http://www.conseil-etat.fr/cde/node.php?articleid=2000>

incidentům a samotné téma nevzbuzovalo větší společenskou diskuzi. To se ovšem změnilo v březnu roku 2010, kdy byl dolní komorou parlamentu¹⁷ přijat zákon, který jako první svého druhu v Evropě plošně zakazuje zakrývání obličeje na veřejnosti. Specificky jde, mimo jiné, o veřejné parky, ulice, úřady či školy. Výjimkou z tohoto zákazu je festivalové období a související povolení úřadů k festivalovým průvodům.

Mezi hlavní důvody k nutnosti tohoto předpisu patří nutná identifikace osob na veřejnosti, ochrana společnosti před anonymní kriminalitou, ochrana demokracie, náboženských svobod a práv žen. Při porušení tohoto zákona hrozí pokuta 15-25 Eur nebo až 7 dní odnětí svobody¹⁸. Zda jsou tyto důvody ospravedlnitelné a do jaké míry se autor věnuje v kapitole dedikované právě analýze argumentace v tomto sporu hodnot a případnými dopady na samotné adresáty normy.

Co je ovšem zajímavé, je fakt, že v této době nesmírně rozhádaná politická reprezentace neschopná dohody ohledně stěžejních témat belgické politiky v době celosvětové finanční krize, nachází společnou řeč v otázce regulace odívání občanů na ulici. Je důležité také poznamenat, že počet občanů, kterých se tento zákon v důsledku nejvíce dotkne, tj. muslimských žen nosících niqáb či burku je dle dohadů přibližně 200.

Vyjma výše zmíněných států se podobné snahy o regulaci zakrývání obličeje a vystavování náboženských symbolů objevují i v jiných evropských státech. Náboženské symboly jsou zakázány na školách v Nizozemí, Dánsku a některých spolkových státech Německa. O podobných omezeních se vede intenzivní debata také ve Švýcarsku, Velké Británii a Španělsku.

Ochrana svobody vyznání

Ať již jsou proklamované důvody pro danou regulaci jakékoliv, jedním z hlavních cílů tohoto článku je analyzovat dopady těchto zákonů na práva jejich adresátů. Nepochybně zde půjde o svobodu vyznání a jeho projevu. Tyto svobody jsou upraveny nejen v rámci ústavních pořádků jednotlivých zemí, ale především kodifikovány mezinárodními smlouvami.

Základní formulaci a ochranu náboženských svobod nalezneme v článku 18 Všeobecná deklarace lidských práv OSN z roku 1948(dále jen „Deklarace“), který zní:

„Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu

17 Díky politické krizi a předčasným volbám, nestihli belgičtí zákonodárci daný návrh zákona projednat v senátu.

18 Ve správním sankčním právu nebývalý rozsah a nevyváženost sankcí.

projevovat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo bohoslužbou a zachováním obřadů.“

Svobodou vyznání se zabývá také Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966 (dále jen „Pakt“) a jeho článek 18 odstavce 1 a 2:

1. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Toto právo zahrnuje v sobě svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle vlastní volby a svobodu projevovat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou, zachováváním obřadů a vyučováním.

2. Nikdo nesmí být podroben donucování, které by narušovalo jeho svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle své vlastní volby.“

Pakt jde na rozdíl od Deklarace dále v tom směru, že odstavce 3 a 4 stejného článku uvádí možnosti dotyčného státu derogovat práva obsažená v tomto článku za určitých podmínek, mezi které patří např. nutnost regulace zákonnou formou a odůvodnění ochranou veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví nebo morálky.

Jedním z méně známých mezinárodněprávních pramenů upravujících tuto oblast je Deklarace o odstranění všech forem nesnášenlivosti a diskriminace založených na náboženství či víře z roku 1981. Jde ovšem o deklaraci, která je nezávazná a státy porušující jednotlivá ustanovení nelze vést k mezinárodněprávní odpovědnosti.

Výše zmíněné prameny mezinárodního práva jsou, ať už více či méně těžce vynutitelné a pro jednotlivce téměř nevymahatelné. V rámci evropských regionálních pramenů ovšem existuje mechanismus, který dává jednotlivci, za splnění určitých kritérií, solidní šanci domoci se porušení případně zásahů do svých práv. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) ukládá svým signatářským státům povinnost dodržovat pravidla o ochraně lidských práv v ní zmíněných a v případě jejich porušení existuje možnost obrátit se na Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“). Ten může v případě nesplnění těchto závazků, sankcionovat dotčený stát a s pomocí institucí Rady Evropy ustanovit dohled nad nápravou protiprávního stavu. Z těchto důvodů náleží tomuto mechanismu v článku rozsáhlejší prostor.

Článek 9 odst. 1 Úmluvy se zabývá svobodou myšlení, svědomí a náboženského vyznání:

„Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevovat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě,

bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.“

Pro účely tohoto článku je podstatné zmínění veřejného projevu náboženského vyznání jako práva, kterému náleží ochrana. Jak už bylo analyzováno v první části, je zahalování u muslimských žen náboženskou tradicí a možnost projevat tuto tradici na veřejnosti spadá jednoznačně pod ochranu tohoto článku.

Podstatné v tomto ohledu je věnovat se možným výjimkám a derogacím z tohoto pravidla a vymezit manévrovací prostor, kterým disponují státy při aplikaci nové právní regulace. Těmito výjimkami se zabývá odstavec druhý:

„Svoboda projevat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

Derogace z povinností vyplývajících z odstavce 1 má tedy 3 podmínky, které musí být splněny kumulativně. Zaprvé podmínka omezení ve formě zákona, za druhé požadavek nezbytnosti opatření v demokratické společnosti a třetí podmínkou legitimní cíl, neboli podřazení pod jednu z taxativně vyjmenovaných výjimek. V následujícím textu autor analyzuje podřazení jednotlivých případů regulace zahalování a vystavování náboženských symbolů pod výše zmíněnou formuli článku 9. ESLP se již v několika případech zabýval souladem státních zásahů do těchto práv s Úmluvou a tak je vhodné zmínit se o nejpodstatnějších z nich.

Judikatura ESLP a vztah k aktuální Belgické regulaci

Jak bylo zmíněno v předchozích kapitolách, došlo již v některých evropských státech k pokusům o regulaci náboženských symbolů a zahalování na veřejnosti a ve veřejných budovách. V několika případech tyto situace vyústily až ve stížnost k ESLP na porušení článku 9 Úmluvy. Argumentace soudu a zúčastněných stran může sloužit jako vodítko pro posouzení aktuální belgické úpravy a jejího souladu s Úmluvou a zároveň nastínit mantinely pro uvažování soudu v případné stížnosti některé z dotčených belgických muslimek na porušení lidských práv zaručených Úmluvou.

Jedním z těchto případů je známý judikát ve věci *Lautsi proti Itálii*¹⁹ týkající se vystavování křížů v italských školách. Stěžovatelka Soile Lautsi zde tvrdila, že vystavování náboženských symbolů ve školách dochází k porušení svobody vyznání v tom smyslu, že její dítě následně ztrácí svobodu výběru náboženství a je zde porušeno pravidlo sekulárního státu.

19 Rozsudek ESLP z 3. listopadu 2009, Soile Lautsi proti Itálii, stížnost č. 30814/06.

Soud zde potvrdil porušení svobod vyplývajících z Úmluvy a judikoval, že vystavování symbolů reprezentujících náboženství může zasahovat do práv občanů na jiné vyznání. Tento rozsudek vyvolal bouři nevole v silně křesťansky orientovaných státech jakými jsou Polsko, Irsko a i v samotné Itálii. Itálie se proti tomuto rozsudku odvolala a nyní je toto odvolání projednáváno Velkým Senátem ESLP.

Podobným příkladem je rozsudek ve věci *Dahlab proti Švýcarsku*²⁰, kde se jednalo také o náboženské symboly ve školním prostředí. Stěžovatelkou byla učitelka muslimského původu napadající zákaz nošení muslimského šátku při vyučování ve švýcarských veřejných školách. Soud ovšem judikoval soulad tohoto zákona s článkem 9 a jeho odstavcem 2 a posoudil švýcarský zákon v souladu s požadavkem nezbytnosti v demokratické společnosti a zároveň podřaditelný pod ochranu práv jiných a veřejný pořádek, jakož možné derogace ze zákazu článku 9. Soud zde posoudil muslimský šátek nošený vyučujícím na státní škole by mohl mít vliv na žáky. Zde je zřejmá paralela s předchozím rozsudkem ve věci *Lautsi proti Itálii*.

Výše použité rozsudky ESLP jasně svědčí o tom, že náboženské symboly ve veřejných státních institucích, jakými jsou např. školy, mohou dle argumentace soudu narušovat náboženské svobody a jejich případné omezení či zákaz je ospravedlnitelný, pokud splňuje požadavky druhého odstavce článku 9 Úmluvy. V těchto institucích je třeba zachovat náboženskou neutralitu a zásahy do této neutrality mohou být regulovány zákonem. Tyto rozsudky jsou důležité pro téma tohoto článku, jelikož omezují náboženskou nestrannost pouze na veřejné instituce plnící vzdělávací účel, tudíž plnící nezastupitelnou funkci ve společnosti.

Toto omezení je dále specifikováno v nedávném rozsudku *Arslan proti Turecku*²¹ z února tohoto roku. Stěžovateli bylo 127 členů náboženské skupiny Aczimendi Tarikaty, kteří pochodovali v roce 1996 Ankarou, tak jak je pro ně typické, v tradičních turbanech, černých tunikách a s holí²². Jelikož po cestě došlo k několika incidentům, byli tito lidé zadrženi policií a byla proti nim vznesena obvinění na základě proti-teroristických zákonů, mezi které patří i zákony upravující odívání se do náboženských úborů na veřejnosti²³. K soudu se dostavili ve stejných úborech a následně byli dle výše zmíněných zákonů tureckým soudem odsouzeni k trestu dvouměsíčního odnětí svobody, který byl posléze zmírněn na peněžité

20 Rozsudek ESLP z 15. února 2001, *Dahlab proti Švýcarsku*, stížnost č. 42393/98.

21 Rozsudek ESLP z 23. února 2010, *Ahmed Arslan a jiní proti Turecku*, stížnost č. 41135/98

22 Tato symbolika má odkazovat na tradici proroků a především proroka Mohammeda.

23 Jednalo se o zákon č. 671 z roku 1925 a č. 2596 z roku 1934, které upravují nošení pokrývek hlavy a náboženských úborů na veřejnosti mimo náboženské obřady.

trest. Odsouzení vyčerpali všechny domácí opravné prostředky a podali stížnost k ESLP, ve které se dožadovali prohlášení tohoto rozsudku za porušující článek 9 Úmluvy.

ESLP rozhodl, že stěžovatelé nebyli odsouzeni za pohrdání soudem, tak jak proklamovala Turecká vláda, ale na základě oblékání svých náboženských symbolů a obleků na veřejnosti. Dané oblečení je vyžadováno náboženstvím a tak se, dle rozhodnutí soudu, Turecké orgány dopustily porušení článku 9 chránící náboženské svobody. Velice podstatné pro tento článek je tvrzení soudu:

„[...] není možno perzekuovat věřící občany za nošení náboženských obleků na veřejných prostranstvích přístupných všem občanům a nikoliv ve veřejných institucích.[překlad autora]²⁴

Tímto tvrzením ESLP značně vymezil rozsah použitelnosti článku 9 a specifikoval tak pravidla judikovaná v předchozích rozsudcích. Tento rozsudek tak razantně posoudil regulaci zahalování dle náboženských tradic na veřejnosti za neslučitelnou s právy garantovanými úmluvou. Toto omezení by mohlo být v souladu pokud by bylo dotčeným státem odpovídajícím způsobem obhájeno a argumentačně přiblíženo smyslu výjimek v odstavci 2 článku 9 Úmluvy. Turecko se při své obhajobě spoléhalo na pojmy jako demokracie, či sekularismus, a tyto pojmy nebyly dle soudu dostatečné pro ospravedlnění.

Jsou zde však některé rozdíly, kterých je si třeba všimnout. Zatímco v posledním případě hovoří ESLP o právech týkajících se veřejných prostranství, v případě Dahlab a Lautsi šlo výhradně o státem spravované instituce, které slouží veřejnému zájmu. Belgický zákaz na druhou stranu staví mimo zákon oblečení, které zahaluje obličej či jeho části, na všech veřejných místech a to nezávisle na tom, jakému společenskému účelu dané místo slouží. Minulé případy se od toho belgického liší i v několika dalších charakteristikách. Nebyla zde adresována práva genderové rovnosti, ženské práva či samotné téma souvislosti zahalování obličeje s náboženskou tradicí či nutnosti. V posledně jmenované charakteristice ovšem ESLP již naznačil, jakým směrem by se jeho argumentace této otázce mohla vydat, kdy v případě Dahlab judikoval, že *nošení muslimského šátku se zdá být uloženo muslimským ženám pravidly uvedenými v Koránu* [překlad autora]²⁵.

24 Přeloženo ze shrnutí na stránkách Nizozemského institutu pro lidská práva. Jelikož rozsudek nebyl k datu tohoto článku publikován.
[http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/hof.nsf/233813e697620022c1256864005232b7/](http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/hof.nsf/233813e697620022c1256864005232b7/7ac3c865131b054cc12576d3004f2955?OpenDocument)

7ac3c865131b054cc12576d3004f2955?OpenDocument

25 [...] appears to be imposed on women by a precept which is laid down in the Koran [...].Rozsudek ESLP z 15. února 2001, Dahlab proti Švýcarsku, stížnost č. 42393/98. Přeloženo z citace v Lourdes Peroni: Would a Niwab and burka ban pass the Strasbourg test? <http://strasbourgobservers.com/2010/05/04/burqa-and-niqab-ban/>

Toto shrnutí judikatury ESLP slouží jako přehled rozsudků, kterými ESLP adresoval, ať již podobná či totožná práva, jaká jsou dle názoru autora potenciálně ohrožena novým belgickým zákonem o zakrývání obličeje na veřejnosti. Velká aktuálnost těchto rozsudků svědčí o tom, že v této oblasti probíhá v Evropě v posledních několika letech boj o veřejnou sféru²⁶ a sledovat další vývoj bude velice zajímavé.

Belgický zákon a jeho případný Štrasburský test

Na začátku poslední kapitoly, která se věnuje možnému projednávání souladu belgického zákona ohledně jeho souladu s Úmluvou před ESLP, je třeba zmínit, že se daný zákon díky, předčasným volbám, nedostal k projednání v horní komoře belgického parlamentu a tudíž k datu publikace tohoto článku nebyl schválen²⁷. Veškeré úvahy a argumenty se tak vztahují k hypotetické situaci schválení tohoto zákona a případné stížnosti některé z dotčených či úřady postihovaných muslimek k ESLP.

Velmi často diskutovanou otázkou v této souvislosti je, zda je belgický zákaz diskriminační vůči muslimům, jelikož zakrývání tváře se jako náboženský symbol vztahuje téměř výhradně na islám. Co se týče přímé diskriminace, je zjevné, že adresáty zákona jsou všichni obyvatelé bez rozdílu původu či vyznání a proklamované cíle zákona nestaví určitou skupinu obyvatel mimo zákon. Složitější je situace týkající se nepřímé diskriminace. Ač se zákon na první pohled tváří nediskriminačně mohl by ve svém důsledku znamenat znevýhodnění muslimek, které vyjdou na ulici se závojem přes obličej. Tyto ženy budou postaveny před těžkou volbu, zda poslechnout zákon či svou víru. Dojde zde ke konfliktu platné právní úpravy a náboženských tradic, kdy se žena při opuštění svého domova pravidelně dostane do rozporu se zákonem a pokud bude za to trestně stíhána, bude tato situace ve svém důsledku znamenat nepřímou diskriminaci na základě víry. V opačné situaci, kdy se rozhodne neporušovat zákon a zůstat doma, ať již ze svého přesvědčení či pro tlak náboženské komunity, může to opět znamenat nepřímou diskriminaci. Stát, který se tímto zákonem proklamovaně pokouší o ochranu práv muslimských žen, tak může v důsledku tohoto zákona omezovat volnost pohybu svých vlastních občanů a přispět tak velkou mírou k dalšímu odcizení muslimské komunity, což se zdá v přímém rozporu se zamýšlenými cíli.

Jak už bylo zmíněno výše, belgičtí zákonodárci argumentovali při prosazování tohoto zákona několika důvody. Především šlo o ochranu

26 Daniel Bartoň: S turbany a holemi proti demokracii a laickosti? <http://www.christnet.cz/magazin/clanek.asp?clanek=3437>

27 Dle odhadů v belgickém tisku však před volbami panovala všeobecná politická shoda ohledně potřeby daného zákona. Viz např. Unveiled-Belgium's burka ban; <http://www.euranet.eu/eng/Today/News/English-News/Unveiled-Belgium-s-burka-ban>

demokratických hodnot, dále identifikace osob na veřejnosti a ochrana práv žen²⁸.

První z uvedených důvodů může být považován za nejméně zdařilý. Stoupenci tohoto zákona se opírají o nutnost chránit hodnoty, na kterých stojí belgická demokracie. Nikde už ovšem není specifikováno o jaké hodnoty, se dle tvůrců zákona, jedná. Jaké demokratické hodnoty zde jali zákonodárci chránit? Svobodu slova? Vyznání? Rovnost před zákonem? Tento argument může při detailní znalosti situace svádět k přesvědčení, že se zde demokracie a její zásady staly jakýmsi klišé nebo, při větším skepticizmu, rukojmím pro jiné, na první pohled skryté cíle. Při případném projednávání u ESLP by musela belgická vláda ukázat své karty a presentovat o které demokratické hodnoty se jedná a zda je možné je podřadit pod legitimní cíle a podmínku *nezbytnosti v demokratické společnosti*, tak jak jsou uvedeny v druhém odstavci článku 9 Úmluvy.

Odůvodnění zákona nutností identifikace osob na veřejnosti se zdá být, oproti výše zmíněnému, daleko silnějším a pro podřazení pod legitimní důvod ochrany veřejného pořádku vhodnějším. Identifikace osob na veřejnosti je nezbytná a její ztížení je nepochybně ohrožením veřejného pořádku a ve svém důsledku i veřejné bezpečnosti. Toto odůvodnění by v případě projednávání prošlo důkladnou examinací a pravděpodobně by se ESLP musel zabývat definicí tohoto pojmu a jeho hranicemi. Otázkou ovšem stále zůstává, zda by tento argument prošel testem nutnosti a také testem proporcionality, neboli vhodnosti daného opatření vzhledem k cílům, ke kterým se ESLP při interpretaci Úmluvy uchyluje. Bude třeba nalézt odpověď na otázku, zda je regulace zakrývání obličeje, které se dotkne přibližně 200 muslimských žen, odpovídající ohrožení veřejného pořádku a zda nebylo možné nalézt jiné opatření k ochraně těchto hodnot²⁹. Belgická vláda by zde musela přijít se silnou argumentací vztahující se k ochraně veřejného pořádku v Belgii a pokusit se o to, co se nepovedlo Turecku v případě Arslan proti Turecku.

Velice diskutabilním je i poslední argument vztahující se k ochraně ženských práv. Jak už bylo zmíněno v analýze prvního argumentu, existuje zde obava, zda toto opatření ve svém důsledku nebude znamenat potlačení práv, k ochraně kterých je proklamovaně mířen. Nabízí se zde otázka, zda cesta k integraci muslimských žen nevede spíše skrz vzdělání, jak minoritní tak většinové společnosti a vytváření pracovních příležitostí pro tyto minority. Je otázkou, zda má Belgie jako západní demokracie právo nutit minoritní kultuře své pojetí důstojnosti, které tato kultura nesdílí,

28 Ibid 26.

29 Např. na Novém Zélandu došlo v minulých letech k odlišení zahalování na základě náboženské nutnosti, na kterou se mohly odvolat muslimské ženy nosící burku či niqáb. Více v David Griffiths: Pluralism and The Law: New Zealand accommodates the burka, Otago Law Review (2006) Vol. 11 No.2

nevyžaduje a ani není schopna si jej sama bránit. Pro přijetí tohoto zákona nelobovala žádná instituce zastupující muslimské ženy, ani jakékoliv jejich sdružení či hnutí. Opět zde vyvstává otázka podstatného posouzení nutnosti a proporcionality tohoto zákona.

Pokud by byl zákon přijat a došlo by ke stížnosti k ESLP, ležela by před soudem velká výzva k posouzení situace, která v posledních letech nabývá na aktuálnosti. Dle posledního vývoje není vyloučeno, že tento zákon bude dříve přijat v jiné evropské zemi než v Belgii a případná stížnost přijde od občana tohoto státu.

Závěr

Afro-americký komik Bert Williams [1874-1922] jednoho dne řekl: "Být černý není ostuda. Ale je to obrovský handicap". V současné době můžeme říct: "Být muslim není ostuda. Ale je to obrovský handicap".

V posledních letech stoupá v Evropě tenze mezi většinovou společností a muslimskou minoritou. Nebude daleko od pravdy tvrzení, že pokusy jednotlivých států o regulaci zahalování, jak na půdě veřejných institucí, tak i na samotných ulicích, slouží de facto k potlačování projevů islámu a sbírá body u majoritní společnosti obávající se rostoucího vlivu muslimského obyvatelstva v Evropě.

Jedním z cílů tohoto článku je seznámit čtenáře s historických a náboženským pozadím zahalování a oblékání či nošení náboženských symbolů v Evropě. Historický a teologický exkurz slouží jako základ pro pochopení těchto náboženských zvyklostí a následně i pokusů evropských států o regulaci náboženských symbolů. Ať jsou tyto pokusy více či méně úspěšné, vždy naráží na problém možného nesouladu s lidsko-právním pojetím svobody vyznání a jeho projevu. Část tohoto článku se tak zabývá prameny, o které se tato práva formálně opírají a přehled judikatury ESLP jako mezinárodněprávní instituce mající mandát k aplikaci a vynucování lidsko-právních standardů v signatářských státech Úmluvy. Stěžejní myšlenky a definice judikovaná ESLP se mohou stát základem pro případné rozhodnutí v této věci.

Podstatná část je věnována analýze možného dopadu belgického zákona o zákazu zahalování na lidská práva a svobody a rozboru možné argumentace stran i soudu při projednávání případné stížnosti na nesoulad tohoto zákona s právy chráněnými Úmluvou. Autor se pokouší o nestranné posouzení, do jaké míry je nošení oblečení zakrývající obličej chráněno tímto pojetím lidských práv a jakými legitímními důvody je možné je regulovat.

Zastánci zákazu zahalování obličejů často argumentují ochranou ženských práv a svobod a podporou integrace muslimských žen do společnosti. Je ale zpochybnitelné, jestli lze zákonným zákazem jejich tradičního oděvu těchto cílů dosáhnout. Existuje zde obava, zda tato opatření ve svém důsledku

nebudou znamenat spíše potlačení těchto práv a odcizení se většinové společnosti. Nabízí se otázka, zda je účelem demokratického státu omezovat kulturní odlišnosti menšin nebo je naopak chránit. Jedním ze základů státu západního demokratického typu je rovnost všech před zákonem. V této souvislosti by ženy, které se rozhodnou zahalovat na veřejnosti části těla dle svého uvážení či náboženské tradice, měly požívat stejné ochrany jako ženy, které využijí svobody své tělo nezahalovat. Současně je třeba mít na paměti možnost státu omezit tato práva za účelem legitimní ochrany veřejného pořádku či bezpečnosti. Zda se podaří najít rovnováhu těchto hodnot je otázkou budoucnosti a praxe podobných právních regulací v evropských státech.

Literature:

- Ahdar R. and Leigh I.: Religious freedom in the liberal state. Oxford: Oxford Publishing, 2005, 410s.. ISBN: 0-19-925362-5
- Spuler, Bertold. The Muslim World, A Historical Survey: The Age of the Caliphs. Trans. F.R.C. Bagley. Leiden: E.J. Brill, 1995
- Uitz R.: Freedom of religion in European constitutional and international case law. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2007, 180s.. ISBN: 978-92-871-6201-4
- Loi n° 2004-228 du 15 mars 2004 encadrant, en application du principe de laïcité, le port de signes ou de tenues manifestant une appartenance religieuse dans les écoles, collèges et lycées publics
- David Griffiths: Pluralism and The Law: New Zealand accommodates the burka, Otago Law Review (2006) Vol. 11 No.2
- A Look at the Wearing of Veils, and Disputes on the Issue, Across the Muslim World, INT'L HERALD TRIB., Oct. 31, 2006, <http://www.iht.com/articles/ap/2006/10/31/africa/MEGENMideastVeilGlance.php>
- Mohamed Baianonie, Imam, Friday Speech Delivered at the Islamic Center of Raleigh, N.C. (15. února 1988), <http://islaml.org/khutub/Hijab.htm>
- Turkey: Constitutional Court Ruling Upholds Headscarf Ban, HUM. R. WATCH, June 5, 2008, <http://www.hrw.org/en/news/2008/06/05/turkey-constitutional-court-ruling-upholds-headscarf-ban>

- Human Rights Watch, Memorandum from Human Rights Watch to the Turkish Government on Human Rights Watch's Concerns with Regard to Academic Freedom in Higher Education, and Access to Higher Education for Women who Wear the Headscarf 27 (29.06. 2004), http://www.hrw.org/legacy/background/eca/turkey/2004/headscarf_memo.pdf
- Dominique Custos, Secularism in French Public Schools: Back to War? The French Statute of March 15, 2004, 54 AM. J. COMP. L. 337, 345-46 (2006)
- Jiří Sládek: Muslimské šátky straší Evropu, Euroskop <http://www.euroskop.cz/38/6126/clanek/muslimske-satky-strasi-evropu>
- Councel d'Etat: Étude relative aux possibilités juridiques d'interdiction du port du voile intégral; <http://www.conseil-etat.fr/cde/node.php?articleid=2000>
- Lourdes Peroni: Would a Niwab and burka ban pass the Strasbourg test? <http://strasbourgobservers.com/2010/05/04/burqa-and-niqab-ban/>
- Daniel Bartoň: S turbany a holemi proti demokracii a laickosti? <http://www.christnet.cz/magazin/clanek.asp?clanek=3437>
- Unveiled-Belgium's burka ban; <http://www.euranet.eu/eng/Today/News/English-News/Unveiled-Belgium-s-burka-ban>
- Rozsudek ESLP z 15. února 2001, Dahlab proti Švýcarsku, stížnost č. 42393/98
- Rozsudek ESLP z 10. listopadu 2005, Sahin proti Turecku, stížnost č. 44774/98
- Rozsudek ESLP ze 4. prosince 2008, Dogru proti Francii, stížnost č. 27058/05
- Rozsudek ESLP z 3. listopadu 2009, Soile Lautsi proti Itálii, stížnost č. 30814/06

- Rozsudek ESLP z 23. února 2010, Ahmed Arslan a jiní proti Turecku,
stížnost č. 41135/98

Contact – email
badzgo@gmail.com